

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

ՄԱՍ Բ.

ԽՏԱՑՈՂ ՇՈՒԲԵՐԸ

Պատեքի Տօնը կը մօտենար, ուխտաւորներ Սփիւռքի բոլոր անկիւններէն լեցուցեր էին արդէն սրբազան քաղաքը: Տարօրինակ զգացումով ամէն մարդ կը կարծէր թէ այդ տարուան Զատիկը պիտի ըլլար բացառիկ, դուցէ նոր ազատագրման թուական մը Իսրայէլի համար:

Ուխտաւորներու խայտարղէտ ամբօխին մէջ կը զանազանուէին Բարելոնէն եկողները, խիտ և դանդուրած մօրուքներով և զանգակներու նման իրենց ուսերուն ծփացող վարսերով, Սիդոնի և Տիւրոսի վաճառականները, իրենց զգեստներու վրայ բանւած կենդանիներու նկարներով, և յունական քաղաքներէն և Հոռոմէն եկողները՝ դոյնդոյն պատմուճաններով և սանտալներով: Ասոնց հետ կային Բեթրայէն, Յորդանանի հովիտէն և Գալիլիայէն եկածները, այժի և ուղտի ստեւներէ հիւսուած պարեգօտերով: Այս վերջիները իրենց վրայ չէին կրեր Հնդկաստանի մետաքսը, Թարշիշի սուկեհիւս դօտիները, Թանկագին օղեր և ապարանջաններ: Ամբողջ օրը խոնուած Տաճարին շուրջը, զրադուած էին կրօնական պարտաւորութիւններու յանձանձուձով: Ուխտեր կատարել, հողեր տուրքեր վճարել, իրենց հետ բերած ապրանքներ վաճառել և անոնց փոխարէն օրհնուած առարկաներ դնելը, սրբազան պարտաւորութիւններ էին ուխտաւորին համար: Երուսաղէմի Տաճարը միայն պատասպարանը չէր սուրբերու սուրբին, կը ծառայէր նաեւ իրրեւ ամրոց, զրամատուն, տօնավաճառ, սակարան դաշնադրութեանց և հրապարակ առեւտուրի, մանաւանդ տօնական օրերուն:

Տաճարի և քաղաքի կարգապահութեան հսկելու համար բերուած էին մեծ թիւով հոռոմէական լեզգոնականներ, Երիբովէն և Կեսարիայէն: Ասկադոնէն կանչուածները,

բաղկացած մեծաւ մասամբ զերման հեծեալներէ, սահմանուած էին Տաճարին կարգապահութեան: Հեթանոսաց դաւիթէն ներս, տիրական էին ուժին այս ներկայացուցիչները իրենց սկզբնապէս արտուած զբահներուն մէջ: Անոնց կլորակ սաղաւարտներուն ներքեւ իրենց դէմքը խիտ էր ու վերապահ, յոխորտ և լեցուն արհամարհանքով, ինչպէս սովոր ևն ըլլալ միշտ յաղթողները պարտուածներու նկատմամբ: Անդին, կամարներու կիսամութին, կարծեօ վարպետրի մը վրայ, նկուն կերպարանքները քահանաներուն: Երուսաղէմի մէջ այդ օրերուն կը թագաւորէր Հոռոմէացիներու երկաթը, վաճառականներու սուկին և Օրէնքին Տառը:

Օտարականը Գալիլիայէն նոր երուսաղէմ եկած, կ'ուզէր Տաճարի Իր ուխտը կատարել այս անգամ հանդիսաւոր մուտքով: Աշակերտներու միջոցաւ բերել տունաւ Իր բարեկամներէն մէկուն էջը, որուն վրայ տակաւին ոչ ոք հեծած էր և անոր վրայ նստած կ'ուզէր իջնել Տաճար: Իրեն ընկերացող կիները կը փափաքէին որ ան ճերմակ ձիու մը վրայ ընէր Իր այս մուտքը, նման հինաւորաց արքաներու կամ յաղթական զօրավարներու: Զին, բնաւ Օտարականը, «պատերազմներու և նախճիբի յատուկ է, արեւան այլքներու տրտում նաւը, իմ պայքարս անարիւն պատերազմ է: Գրետութիւնը չարիք մըն է, պատերազմը ոճիր, վասնզի ան ամենէն անգութ յայտնութիւնն է ստեղծութեան՝ որ կ'որջանայ և կ'եռայ մարդոց սիրտերուն մէջ»:

Աշակերտները ի տես այս կարգադրութեան՝ զարմանքի մէջ էին, անոնք կը կարծէին թէ հնչած էր ժամը, երբ իրենց վարդապետը նստած ամպի մը վրայ, կամ հրեղէն կառքի մը մէջ պիտի մտնէր Երուսաղէմ: Մահայն Օտարականը իրենց յիշեցուց մարդարէին խօսքը, «Ուրախ եղիր դուստր Սիոնի, վասնզի թագաւորդ և փրկիչդ քեզի պիտի գայ, նստած աւանակի մը վրայ»:

Օրը քաղցր էր ու խաղաղ: Գարնան միջօրէի սուկի ժամը կը տարածուէր քաղաքին շուրջ և արթնցող բլուրներուն և պարտէզներուն վրայ: Երկինքը անհունին մէջ բացուած, նման էր Աստուծոյ նայուածքին: Մեղմ հով մը քնքջօրէն կը շոյէր ծառերուն տերեւներն ու մարդոց սիրտերը:

Ծրերթը սկսաւ Բեթփաքէի բարձունքէն, բազկացած աշակերտներու և բարեկամներու փոքրիկ խումբէ մը, սակայն որքան յառաջացաւ, այնքան աւելի մեծցաւ, իր ընթացքին մէջ շատցող դետի մը նման: Թափօրին մասնակցողները ոգևորուած այս տեսարանէն, ձիթենիի և մորենիի ոստեր փրցնելով կը տարածէին ճամբուն վրայ, իսկ բարեկամներն ու Գալիլիայէն եկած ծանօթները, դետին փակելով իրենց զգեստները՝ կ'աղաղակէին բարձրաձայն, «Ով սաննա Դաւթի Որդիին, օրհնեալ է Թագաւորը որ կուգայ Տիրոջ անունով»: Բոլորը երջանիկ յափշտակութեան մէջ էին, զեղուն յօյսերով և ակնկալութիւններով:

Զիթենեաց զառիթափի Հայեկին՝ ուրկէ քաղաքը կ'երևէր արքայիկ գրաւութեամբ, Օտարականը կեցաւ և յուզումով նայեցաւ Իր աչքերուն պարզուող տեսարանին: Տաճարին ոսկի դմբէթը և պատուհանները կը հրդեհուէին արևելի մէջ, երազային զեղեցկութեամբ, որուն վրայ կ'ամպանար զոհերու տունին կապոյտ ծուխը: Աջին՝ կը բարձրանար Անտոնեան աշտարակը, ամբողջ Հոռովի և մշտարթուն աչքը Տաճարի անցուղարձերուն: Աւելի հեռուն, Դաւիթի բերդը, յուշարձան սուրբի մը պէս ցցուած երկնքին դէմ: Արցունքի երկու կաթիլներ ակօսեցին Օտարականին այտերը, անցեալը վերստին կ'արթննար Իր Հոգիին խորը՝ շմեռնող զեղեցկութեամբ, մինչ Իր շրթները կը մըմնջէին ցած ձայնով, «Նրուսողէմ, Նրուսողէմ, ա՛հ եթէ դիտնայիր փրկութեանդ և այցելութեանդ օրը»:

Ի՛չպի արեւելք բացուող Ոսկի դուռ կոչուած դարպասէն Օտարականը մտաւ Տաճարի հրապարակը: Հանդիսաւոր այս մուտքը խռովեց փարիսեցիներն ու դպիրները: Ամբոխը կը շարունակէր թնդացնել օդը, ովսաններով և սաղմոսներէն ու մարգարէութիւններէն անուած խօսքերով: Յուզումն ու խանդավառութիւնը իրենց ծայրակէտին հասցնող ամբոխը կը սպասէր վայրկեանէ վայրկեան, որ Օտարականը պատերազմ յայտարարէր Հոռովմէացիներուն դէմ: Անցեալը տակաւ կ'արթննար Հոգիներուն մէջ. Դաւիթ և Սողոմոն կարծես իրենց հետ կը քալէին, իրրեւ դիկնապահներ Օտարականին: Հսկողութեան կեցած

Հոռովմէացի զինուորներ անշարժ կը դիտէին եղածը. անոնք խաացուցին միայն իրենց շարքերը, անակնկալի մը դէմ պատրաստ կարենալ ըլլալու համար:

Օտարականը լուռ էր, Իր դէմքը տակաւ կը տօգունէր ներքին զգացումներու հովէն: Երբ մօտեցաւ Տաճարի զլխաւոր մուտքին, իջաւ կենդանիէն և ոտքով յառաջացաւ ներսը: Արտաքին գաւիթի շուրջի սրահներու և կամարակապ անդաստակներուն մէջ, լուծայափոխներ և ամէն տեսակի վաճառորդները փոած էին իրենց խայտարղէտ ապրանքները: Մարդոց, կենդանիներու և թռչուններու ազմուկը իրարու եկած, կը ստեղծէին անբացատրելի մթնոլորտ մը: Քահանաներն ու տաճարին սպասարկուները ամենուրեք եռուզեռի մէջ էին, զբաղուած սրբազան կողոպուտով: Օտարականը ա՛լ չկրցաւ դիմանալ այս ակնբախ սրբապղծութիւններուն: Վերցուց կենդանիներ ծախողներու քովէն պարանի քանի մը կտորներ և անոնցմէ չինեց բաւական ամուր խարազան մը: Յետոյ մօտենալով լուծայափոխներու և վաճառորդներու սեղաններուն, շահեցուց զայն բոլորի գլուխներուն վրայ: Իր զայրութիւն մէջ չ'անդրադարձաւ թէ կը խորտակէր ազաւնիներու վանդակները և արծաթագործներու սեղանները: Բոլորը, ծախողներն ու միջնորդները, առանց ընդդիմութեան, փախան սարսափահար:

Օտարականը այդ պահուն նման էր սուրով զինուած Տիրոջ Հրեշտակին, երկնային բոցին, որ գիտէ այրել ամէն ինչ որ զոյութեան իրաւունք չունի: Ո՛չ կարգը պահող զինուորները ոչ ալ փարիսեցիները չհամարձակեցան արգելք հանդիսանալ Իրեն: Օտարականը Իր ճերմակ պատմուճանին մէջ աւելի երկարած կ'երևէր, երկնքի դուռներուն հասնելու չափ: Յետոյ անխօս անցաւ քահանաներու և զինուորներու քովէն և կեցաւ սիւնաշարքին կեղբոն եղող երկու սիւններու միջև:

Ներսէն շուտով հասան դպիրներն ու փարիսեցիները և անոնց շուրջ ծովը հետաքրքիրներու բազմութեան: Բոլորը դարձանքով և անխօս կը նայէին Օտարականին: Տարեց քահանաներէն մին, որ Տաճարի զլխաւոր պատասխանատուներէն կը թուէր

ըլլալ, մօտեցաւ վարդապետին, դիտնայու համար շարժառիթը այս արարքին: Պահ մը բոլոր սիրտերը կեցան կարծես, երբ այս երկու ներհակ ուժերը իրարու մօտեցան: Փոխանցուող նայուածքները միայն քանի մը երկվայրկեան անւեցին, սակայն հոն եղողներուն համար անիկա յաւիտենութիւն մը թուեցաւ:

Օտարականը զայրոյթով երկարեց իր ձեռքը մօտեցող փարիսեցիին, և խօսքը բոլորին ուղղելով ըսաւ, «Քրուած է թէ իմ տունս ազօթքի համար է, իսկ դուք վերածեր էք զայն աւազակներու որջի և շահաստանի»: Այս խօսքերը երկնքէն եկած որոտուծի նման հնչեցին բոլորի ականջներուն: Նորէն խորունկ լուսթիւն: Մօտեցող փարիսեցին խէթ բայց մեղմ շեշտով ըսաւ, «Կ'ուզէի դիտնալ թէ ի՞նչ իրաւասութեամբ կ'ընէք այս բոլորը, առանց յարգելու Սողոմոնի յիշատակով նուիրական այս սրբաբանը»:

— Եթէ դիտնայիր թէ Սողոմոնէն մեծը կայ հոս, այն ատեն կը հասկնայիր թէ որ իրաւունքով կ'ընեմ այս բոլորը, ըսաւ Օտարականը: Յարզ ես էի որ կը շրջապատէի տաճարը, այժմ Տաճարն է որ կը շրջապատէ զիս, որովհետեւ ես եմ ճշմարիտ Տաճարը: Քակեցէք և ես երեք օրէն պիտի վերականգնեմ զայն:

— Այս արտայայտութիւնը, յարեց փարիսեցին, խցելով իր ականջները, հայտնութիւն է Տաճարի և մեր աւանդութեան դէմ»:

— Ես սրբազան հայհոյութիւնն իսկ եմ, ըսաւ Օտարականը, զայթակղութիւն Իսրայէլի և նոր դուռը հեթանոսաց: Եկած եմ ոչ միայն քակելու Տաճարը՝ բայց մանաւանդ լայնցնելու ցանկապատը օրէնքին, անկէ ներս առնելու համար բոլոր ազգերը անխորի: Ես եմ սկիզբն ու վերջը իմ նոր թագաւորութեան, ապագան՝ ի հեճուկս անցեալին, և սիրոյ կրակը՝ Տառի մոխիրին դէմ: Մօտ է օրը, և դուք պիտի տեսնէք ձեր աչքերով, որ երկինքը պիտի բացուի ընդունելու մեռցուած Յարուցեալը որ իր մահով պիտի սպաննէ մահը: Կը մօտենայ արդէն ժամը սրբազան պատերազմին, երբ շարին իշխանը պիտի իյնայ անկանգնելիօրէն: Մարդու Որդին պիտի մեռնի, վե-

րբստին ապրելու և ապրեցնելու ողջ մեռելները: Պիտի փոխեմ քարէ սիրտերը միտէ սիրտերու և հոն պիտի սերմանեմ յաւիտենական յոյսին սերմը: Ես եմ նոր Յոյսը, այդ երազով պիտի բանամ չորս դուռները աշխարհին, հոն առաջնորդելու բոլոր ազգերը անխորի: Երկնաւոր Հօրը սիրտը չի նմանիր այս քարէ Տաճարին, անիկա կ'ընդգրկէ բովանդակ տիեզերքը: Անիկա միայն Իսրայէլին չի պատկանիր, այլ բոլոր մարդոց, ազգիւրը մեր յոյսերուն և հաւատքին, առիթը մեր երջանկութեան և ճշմարիտ հայրենիքը մեր պանդխտութեան»:

Քահանաներէն և իշխաններէն ոչ ոք համարձակեցաւ խօսիլ, բոլորը ապշած Օտարականին կը նայէին, յետոյ իրարու ետեւէն խոյս տուին և ծածկուեցան սրբաբանի վարագոյրի ետին, փոթորիկէն խորտակւած նաւերու նման:

Իր շուրջը խնուող բազմութիւնը լուսթեամբ և ականածանքով Օտարականին կը նայէր, բոլորին հոգիին մէջ անիկա կը նմանէր Սողոմոնի իրական Տաճարին:

Օտարականը հաւաքեց իր աշակերտներն ու բարեկամները և բարձրացաւ Զիթենեաց լեռը: Բաւական ատեն լուս քալելէ յետոյ, դարձաւ իր շուրջիններուն և ըսաւ անոնց, «Պատերազմը սկսած է արդէն, կը մօտենան ահա պարտութեան և յաղթանակի ժամերս: Պէտք է պարտուի Մարդու Որդին իբրև մարդ, փրկելու մարդերը իրենց պարտութենէն: Պիտի անցնիմ ցաւի և տառապանքի բոլոր լարերէն, ապահովելու համար երջանկութիւնը մարդոց որդիներուն:

«Մոսկէսի օրով, առաջին ազատագրման նախօրեակին, բովանդակ Իսրայէլը անցաւ կարմիր մոլվէն, սակայն այս երկրորդ Պատերազմին, միայն Մարդու Որդին պիտի անցնի այդ կարմիր փորձէն: Որպէսզի Աստուծոյ Որդին կարենայ հաղորդակից ըլլալ մարդոց ցաւին և տառապանքին, Աստուած միտով և արիւնով աշխարհ զրկեց զԱյն: Սկսած է արդէն նիւթին և հոգիին, բարիին և շարին պատերազմը, պէտք է վճարել տուրքը շարին, փրկելու համար հոգիին»:

Աշակերտներու և իր հետ եղող բարեկամներու սիրտերէն լոյսի և մութի փոխադարձ ալիքներ կ'անցնէին, բանալու անոնց հոգիներուն խորը, անդաստանը ցաւերուն՝

որոնք դիւրին չեն սահմանուիլ, բանալու նոյն ատեն շինուող ու քանդուող երազներ, բացիւփիկ լոյսերու նման, որոնց համար հորիզոն մը կարելի չէր ճշդել: Բոլորը լուռ էին ու ճնշուած, նման արուեստագէտին, որ կը զգայ իր մէջ հասուննալը երգին, որուն բառերը սակայն չունի տակաւին:

Բ.

Յաջորդ օրը Օտարականը նորէն Տաճար իջաւ: Բոլորը Իրեն կը նայէին համակրանքով, բոլորը Իր մասին կը խօսէին միայն: Շատեր կ'ուզէին հաւատալ թէ նախորդ օրուան Իր ձեռքի խարազանը կրակէ հիւսուած էր, նման անոր՝ զոր Մեսիան պիտի ունենար, աշխարհը շարիքին ուժերէն մաքրելու համար:

Օտարականը սակայն Իր դէմ հանած էր Երուսաղէմի քահանաներն ու վաճառականները, շահածոյ իշխաններն և Օրէնքի մարդերը: Վնասելով անոնց քսակին ու վարկին, անգամ մը եւս կ'եղբայրացնէր զանոնք Իր դէմ: Արդարութեան խարազանին շաշիւնները ընդոստ արթնցուցած էին աղքատները ցնծութեան սարսուռով, և հարուստները տարտամ վախով:

Նախորդ օրը հարուածեր էր մամոնայի ծառաները և սրբազան աւազակները, վեր ի վայր շրջելով արժէքներու տախտակը: Այս անգամ ուխտաւորներու և զինքը շրջապատողներու ծփուն կոհակներու առջև կեցած, կ'ուզէր հարուածել զպիրներու և փարիսեցիներու կեղծաւորութիւնը, մեծագոյն ամօթն ու մեղքը հողիին:

«Գողերը, բաւ Օտարականը, կը յափըշտակեն սպառելու սահմանուած բարիքները, մարդասպանները կ'ոչնչացնեն կորընչելի մարմինը, բողբոլը կ'աղարտեն փտելու ճակատագրուած միւր, սակայն կեղծաւորները կը պղծեն Աստուծոյ խօսքը, կը զողնան Յախտենականին խոստումները, կը պարպեն հողիները այն գերագոյն և միակ հարստութենէն զոր ունի աշխարհը:

«Մեղաւորներն ու տկարները նման են փետրազուրկ և մաաղաշ ձաղերու, իրենց բոյներէն վար ինկած, սակայն կեղծաւորները անզոյն են ժայռերու վրայ թառած և զարանի մտած: Տկարներն ու մեղաւորները

նման են անապատին մէջ իրենց ճամբան կորուսած մարդերու, բայց կեղծաւորները դիտեն իրենց ուղին և աւազներուն ու հողիներուն մէջնազը կեցած կը ծիծաղին:

«Վայ ձեզ կեղծաւոր զպիրներ և փարիսեցիներ, որ չէք կրնար մաքուր և պարզ ըլլալ նման մանուկներու և քաջ նման անմեղներու: ձերմակ գերեզմաններ, գեղեցիկ արտաքուստ, բայց ներքնապէս ապականութեամբ և փտութեամբ լեցուն: Սառն ինչպէս օձերուն խորխոր և գերեզմաններուն քարը, որ ո՛չ արեւի և ո՛չ ալ սիրոյ կրակէն կրնայ ջերմանալ: Եթէ աստուածային սուրով բացուէին ձեր սիրտերը, հոն պիտի երևէին միայն օձեր և կարիճներ, և մթերքը գարշանքներու, զուրկ լոյսէ և գեղեցիկութենէ:

«Երկնքի թռչունները և լեռներու ձիւնածածկ զաղաթները չեն մտածեր խլուրդներու, որոնք լոյսէն զողահար կը թաքչին իրենց ծակերուն խորը: Ով որ բարձունքներու նայիլ չի դիտեր չի կրնար բարձրանալ:

«Մինակ եմ և առանձին, սակայն դիտեմ լալ լացողներու՝ և բերկրիլ ուրախացողներու հետ: Կրնամ վերստին ծնիլ բոլոր ծնածներուն հետ, և տեսնել հողիները զեռ չձնածներուն: Ես նախահայրն ու ճիտն եմ բոլոր անոնց՝ որոնք հողիի թագաւորութիւնը կ'առուցին, վասնզի միայն հողիի արքաները կրնան իշխել և առաջնորդել աշխարհը իր ճակատապիւն:

«Անձեռակերտ կաթողիկէն զոր եկած եմ լուսակերտելու աշխարհի անջրպետին և հողիներուն մէջ, Իմ մարմինս պիտի ունենայ անկիւնաքարը իրեն: Իրբև փրկազին տըրուած արիւնը՝ բեղմնաւոր սերմն է անմահութեան»:

Յետոյ դառնալով զպիրներուն և փարիսեցիներուն, բաւ, «Ձեր սիրտերը նման են քարերու, խուլ և անթափանց, անատակ ընդունելու լոյսը և ցոլացնելու զայն: Ով որ կը կեղծէ, սուտ նշանաբանի մը ներքև կը դնէ ինքզինքը, կազմալուծելով ոչ միայն ճշմարտութիւնը, այլ նաև հեռանալու ինքզինքէն: Անկեղծութիւնը հողիին ծաղիկն է և առաքինութիւններու բոյրը:

«Օրէնքն ու նախնեաց աւանդութիւնը, որոնց կը կոթնիք, ծանր չուքերն են ձեր

մարմիններուն, որովհետեւ դուք ձեր կոնակներով կը զիմաւորէք լոյսը: Ինչ որ անցեալին կը պատկանի, մեռած է: Անցեալը յարուցանելու միակ կերպը, բերեղ հայելին ըլլալն է անոր, որ իր ցոլարձակումներով կարենայ զգացնել զոյութիւնը այն լուսաւոր կորիզին, որ ճշմարտութիւնն իսկ է, կեանքի միայ բացուած: Ես եմ ճշմարտութիւն և կեանք, անհուն կամուրջը հողիներու փրկութեան, երկրէն երկինք վերածդուած:

«Օրէնքը երբ կը դազրի ուղղութիւն և ճամբայ ըլլալէ, կը վերածուի բռնութեան: Գերիները եթէ նոյնիսկ խոնարհին իրենց բռնակալին առջեւ, ան դարձեալ կը սպաննէ զիրենք: Երանի անոնց՝ որոնք կրնան խորտակել կապանքներն իրենց հոգիին ու ձեռքերուն, ազատագրելու իրենք զիրենք չուքերէն ու մղձաւանջէն անցեալին, կարենալ կենալու համար նոր օրերու լոյսին մէջ:

«Առանց հոգեկան այդ լոյսին, կարելի չէ զԱստուած տեսնել: Ներշնչումը ուրիշ բան չէ, բայց շուքերը լոյսի վերածելու խորհուրդը հոգիին: Երկնաւոր Հօրը կարենալ երթալու համար մեր մարմինն շուքը լոյսի պէտք է վերածուի, որովհետեւ ճանաչումը նախ ըզմանք է, յետոյ թռիչք և խանդ, ապա լոյս: Այդ լոյսը իջած է աշխարհ և մարդոց մէջ, Երանի այն աչքերուն որ դայն տեսնել զիտեն և այն մատներուն որ դայն շօշափել կրնան»:

(Շարունակելի՛ 12)

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՍԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ԳԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԵԱՆՔԻ ԳԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԼՈՒՄՈՒՄԸ

Քրիստոնէական եկեղեցին կը որ հաստատուեցաւ Պենտեկոստէի օրը, հրէական կաղապարի վրայ ձուլուած էր: Հրեայ մը քրիստոնէութիւնը ընդունելով կը պահէր կրկին հրէական աւանդութիւնները: Իսկ միւս կողմէ, Հեթանոսներ քրիստոնեայ դառնալով իրենց հեթանոսական կրօնքին բարքերն ու սովորութիւնները մէկէն ի մէկ իրենց վրայէն չէին կրնար ի բաց թօթափել: Ասոնք սակայն՝ իբրեւ քրիստոնեայ համայնք, իրարու հետ պաշտամունքներու պիտի մասնակցէին, պիտի աղօթէին և ընկերական յարաբերութիւններ պիտի մշակէին: Բայց բարքերու ու սովորութիւններու այս տարբերութիւնները իրենց մէջ մեծ դժուարութիւններ ստեղծած էին:

Եկեղեցի մը որ զործունէութենէ և կենսունակութենէ զուրկ է, շատ դժուարութիւն չ'ունենար: Անտիոքի եկեղեցին ունեցաւ իր դժուարութիւնը, քանզի կենսունակ էր: Պօղոս առաքելի երեք մեծ առաքելական ճամբորդութիւնները այս եկեղեցիէն սկսան: Եկեղեցին ունէր թէ՛ հրեայ և թէ՛ հեթանոսութենէ դարձած անդամներ: Հրեայ քրիստոնեաներ կը պնդէին թէ հեթանոս մը քրիստոնեայ ըլլալու համար անհրաժեշտ էր որ նախ լաւ հրեայ մը ըլլար, Շարաթը պահէր և Մովսէսի աւանդած սովորութիւնները յարգէր: Պօղոս առաքել և իր համախոհները կը պնդէին թէ փրկուելու համար էականը Քրիստոսի հանդէպ հաւատք ունենալն էր, և ոչ թէ Մովսէսի աւանդած սովորութիւններուն հետեւիլը:

Այս ատենները Երուսաղէմէն մի քանի մօլեռանդ հրեայ քրիստոնեաներ Անտիոք գալով՝ կը սորվեցնէին հաւատացեալներուն թէ փրկուելու համար պէտք էր Շա-